

Karavan

LITTERÄR TIDSKRIFT PÅ RESA MELLAN KULTURER

NR 3 2024 PRIS 89 SEK • 99 NOK

Tema

JUAN RULFO

Översättardagbok av
YVONNE BLANK

I Rulfos värld är
döden huvudperson
ULF ERIKSSON

Pedro Páramo
– mästerverket
som inspirerade
García Márquez
att skriva sitt eget
VALERIA LUISELLI

Dessutom:
**NOVELL & ESSÄ
AV JUAN RULFO**

Bland döda och levande i Mexiko

Rulfo – doldisen som blev en av Latinamerikas största litterära förebilder

PALESTINSKA POETER

"Midnatt" – dikter av
MOURID BARGHOUTI

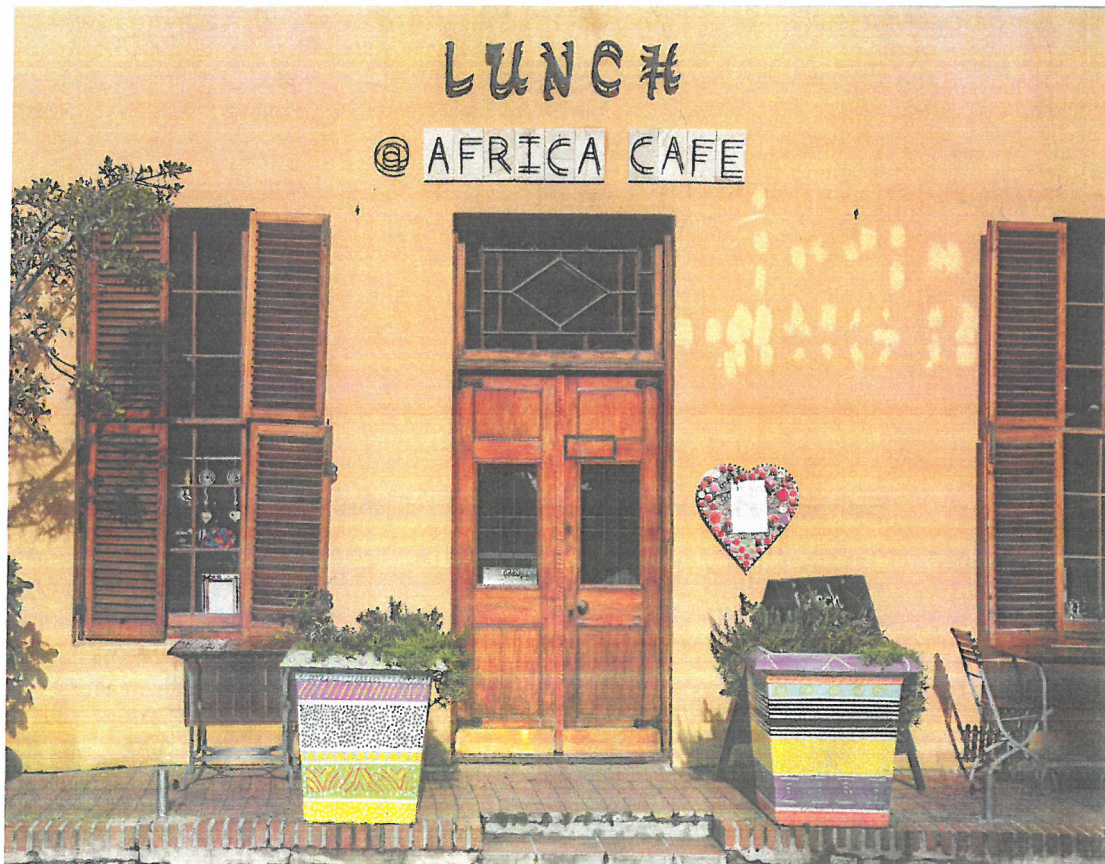
SRI LANKA

Intervjuer med
Romesh Gunasekera &
Shehan Karunatilaka

DIKTER AV ELA CUVAS

"Jag vill ha ett enda ord
som kan benämna allt"

Möten under Sydafrikas sol

När den svenska forskarskolan besöker Sydafrika flätas resandet och litteraturen samman. **Ylva Lindberg** delar här med sig av intryck och insikter från färden.

Det sägs att man blir utbildad av att resa. Och nu var vi, forskarskolans handledare och doktorander, på väg! Vi tillhör olika svenska lärosäten och utforskar temat Culturally Empowering Education through Language and Literature. Fokusområdet har tillkommit för att stärka svensk lärarutbildning och utveckla undervisning där språk och litteratur är i fokus.

Tidigt föddes tanken på en gemensam resa. Vi riktade blicken mot Sydafrika som potential för minnen och mening. Där finns en språkrikedom som förenar afrikanska och europeiska språk, ett utbildningssystem som håller på att reformeras, och litterära skatter varav några spridits världen över. Där fungerar engelska väl för kommunikation och många samarbeten finns redan, inte minst sedan det historiska engagemanget i Sverige mot apartheid. Trots att resan iscensattes noga var vitsen att bana väg för ett lärande, inte förutse eller kontrollera det.

Liksom resandet erbjuder litteraturen ett opålitligt lärande, även om den ofta tillskrivs uppgiften att förändra läsaren och vara omvälvande, "som en yxa i själens frusna hav" som Kafka uttryckte det. Det är inget som kan eller bör avkrävas fiktionen för att den ska vara bra, men det kan göra den betydelsefull. På samma sätt bör en resa kunna göras för sin egen skull, med förutsättningslöst spankulerande och utforskande, och med möjligheten att beröra och utmana.

Det är en lång nattflygning från Europa till Johannesburg, orten för mellanlandning och vidare inrikesflyg. På sätet bredvid kränger han sig mödosamt ned, Daniel från Durban vars bästa språk är afrikaans, men som talar med mig oavbrutet på franska och engelska. Han ställer frågor och ursäktar sig om vartannat. Så vecklar berättelsen ut sig, den mest vackra och olyckliga kärlekshistoria som ett människoliv kan

Foto: Anna Nordenstam

Mandela-bänken på Nelson Mandela University Campus.

erfara och som lett honom hit, på väg från Europa tillbaka till hemstaden, med vigselringen i fickan. "Jag har bara visat den för henne. Vill du se den?" Den lilla asken öppnas försiktigt och avslöjar en prinsessdiamant stor som en mandel, precis omringad av tretton briljanter. Ljuset från guldets och glittret hypnotiserar. Är jag i Jules Vernes rafflande roman *Den försvunna diamanten*, eller *L'étoile du Sud* som slutligen blev den franska titeln när den publicerades 1884? Där stod också tragisk kärlek och en häpnadsväckande diamant i centrum.

I romanen fanns också den smutsiga handeln som upptäckten av diamantfyndigheter i Kimberley förde med sig och som eldade på boerkrigen mot brittena, de så kallade *uitlanders*. Som den visionär han var förutspådde Verne att diamanter skulle komma att förknippas mer med konflikt än med kärlek. Familjeföretaget De Beers har idag makten över Sydafrikas hela utvinning. "Real is rare" är mottot. Och den alltmer sällsynta råvaran

måste numera skrapas från havets botten. Någon gång efter apartheid gick tjugosex procent av andelarna till ett holdingbolag för att stärka svart, underprivilegierad befolkning. Manne Dipico, en högt uppsatt politiker i ANC bossar över initiativet. Trots försök till viss rättvisa vet alla om att korruption förekommer och därför talar man inte om den. En socialt engagerad entreprenör från Bloemfontein jag senare språkar med avslöjar att han istället undviker statlig inblandning i sina hjälpsatser, för att se till att något mer än en minimal procentandel av glittret kommer till dem som verkligen behöver det.

Längs olika flygplanssvansar på himlen strålar hela forskarskolan samman i Gqeberha. Ingen av oss kan uttala namnet med det rätta klick-ljudet, men vi vet att det kommer från xhosaspråket som Nelson Mandela talade. Det är den nya benämningen på Port Elisabeth som är en vänort till Göteborg. Tanken är att forskarskolan ska ge nytt liv till ett vilande partnerskap och bygga nya samarbeten här. Vi har anlänt mitt i en valkampanj vi inte begriper mer av än att alla slipper strömvabrott under en tid. Samhällsomvandlingen är svår och komplex. "Gå inte till fots! Det kan vara direkt farligt", uppmanar taxi-chaufför, hotellvärd, och omtänksam granne. Från vårt boende hörs ändå Indiska oceanens brus och delfinerna dansar där som om allt var enkelt.

Vi blir mottagna vid Nelson Mandela University som är en del av den stora utbildningsreformen efter apartheid, en sammanslagning av tidigare institutioner dit endast vita hade tillträde. Härifrån har litteraturforskaren Pumla Dineo Gqola skrivit om slaveri och kvinnoförtryck. Hon förklarar bland annat hur historiska och samtida representationer av hottentott-kvinnan Sarah Baartmann misslyckas med att komma förbi ett exotiskt och sexualiserat narrativ. Ursprungsbefolkningens namn är egentligen khoikhoi och förstås inte hottentotter, som är benämningen holländska kolonistörer hittade på. Sarah Baartmann blev exponerad, förnedrad och slutligen dissekerad av vetenskapsmannen Georges Cuvier. Hennes formalinimpregnerade kvarlevor i Paris återbördades till Sydafrika år 2002. Jag tänker på filmen om Sarah (*Svart Venus*, 2010) av den fransk-tunisiske regissören Abdelatif Kechiche. Hemska och påträngande försöker den åtminstone göra hennes öde rättvisa, men hennes karaktär får knappt säga något under filmens gång. Utan att vara invigda i all komplex bakgrundshistoria förstår vi att berättelser som hennes behöver synas och omförhandlas.

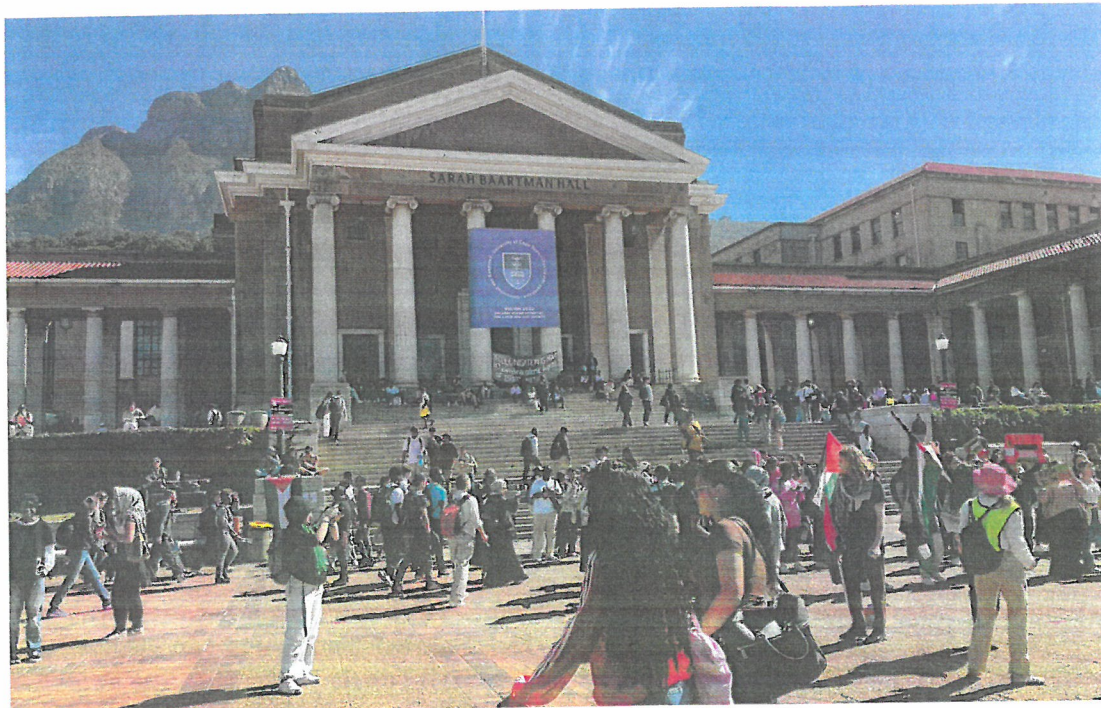

Foto: Anna Nordenstam

Sarah Baartman Hall, University of Cape Town. Studenter samlas till demonstration mot kriget i Gaza.

Historier vi inte har tillgång till griper osynliga in i våra sammanhang när vi knyter nya kontakter här. Det gör att vi inte alltid på ett enkelt sätt kan utbyta bakgrunder, minnen och erfarenheter, för kulturer och referensramar ligger ibland mycket långt ifrån varandra. Men det måste få ta tid och frågorna får vänta då en studentkör rytmiskt tågar in med en trumma och många stämmor. Varje röst kan fylla rummet själv och tillsammans bildar de ett skönt ljudande dån som inte låter en enda närvarande förbli oberörd.

Det är uppenbart att resurserna är ojämlikt fördelade. Vi besöker skolor där en enda kopieringsapparat servar tusen elever och deras dedikerade lärare. "Dina örhängen är fantastiska!" "Tycker du? Jag har gjort dem själv", säger hon, läraren som på en skola guidar oss mellan de överfulla klassrummen, tar av dem och ger dem till mig. Givandet finns där varje dag, utan försäkran om att något ges tillbaka. Det signalerar ett obändigt hopp om utbildning med kvalitet för alla – mitt i svårigheterna. Som den apartheidmärkta hustrun i Nadine Gordimers roman *No Time Like the Present* tänker om den äkta mannen och läraren: "Du kan bara komma fram till att det är hopplöst om du är van vid att få allting. Om du har varit vit."

Våra svarta kollegor här har inte glömt hur det

var förr, när de fick sina bostäder rivna för att hänvisas till avskilda stadsöar, isolerade från vita centrala delar. Långsamt förändras nu kartan över vilka som är rika och fattiga, utbildade och arbetslösa. Logan (eller Logmurthie Athiemoolam som är hans fullständiga namn), idag professor i pedagogik, vittnar om hur ett skifte inträtt. Han har gått från engagerad lärare för de fattiga till att bli universitetsforskare med kontakter världen över. Vi tar med oss minnet av Logans hem som uppläts för en kväll av smakrika rätter och samtal. En sydafrikansk Villa Villekulla med skatter från jordens alla hörn blev en påminnelse om att konst, musik och litteratur föddes och fanns mitt i förtrycket, misären och brottsligheten. Vi hade ju läst om det i Jacob Dlamini's självbiografiska och etnografiska roman *Native Nostalgia* (2009), där han beskriver humorn, radiokanalerna och umgänget under sin uppväxt i ett township.

Det är vemodigt att ta farväl av Gqeberha när vi precis börjat få några pusselbitar att passa ihop och sett hur vi kan rita nya mönster tillsammans.

Vi flyger vidare. Det är kväll när vi anländer till Kapstaden och ett vibrerande kvarter i city. Vi är inbjudna nästa dag till Centrum för humanistisk forskning, beläget i en nyrenoverad viktorsansk byggnad nära The Waterfront. Det är tack vare Stefan Helgesson som är en av talarna

på ett internationellt symposium där, för att uppmärksamma Nobelpristagaren J. M. Coetzees debutroman *Skymningsmarker* (i original *Dusklands*) som utkom för exakt 50 år sedan. Vi har läst boken, samtalat om den, tolkat, vridit och vänt på formuleringar för att komma innanför det litterära språket och skapa mening. Romanen är egentligen två noveller. Den ena berättelsen utspelar sig i USA under Vietnamkriget, där vi får möta Eugene Dawn som arbetar på ett projekt för försvarsdepartementet. Coetzee är hans chef. I den andra delen har en annan fiktiv J. M. Coetzee översatt den holländske äventyraren Jacobus Coetzees berättelse om hur han på 1760-talet reste med sina slavar, några utvalda som han menade var civiliserade hottentotter, in i Sydafrikas land för att upptäcka naturresurser att slå mynt av. Dessa pseudo-dokumentärer balanserar betydelser på en spänd spång mellan skilda världar och uppfattningar, där en sida systematiskt framställer sig själv som vinnare och sanningssägare. Positionering och strävan efter makt står i centrum, samtidigt som självpåtaga auktoriteter undergrävs av själva berättarkonsten. Vissa kopplingar till Marlow i Joseph Conrads *Mörkrets hjärta* (1902) är uppenbara, till exempel ett envist fokus på kolonialherrar, upplösningen av en språklig gräns mellan civiliserad och vilde, samt den tvetydiga kritiken av kolonial elit.

Vi tror oss vara förberedda att möta det översta skiktet av världens Coetzee-kännare. Men sammankomsten utsöndrar alla tecken på exklusiv och högdragen miljö. Jag önskar att jag inte vanvördigt behövde tänka på det som en parodierande förlängning av Coetzees roman, men känslan av verklighetsfrånvärd självhävdelse förstärks snarare presentation efter presentation. En panel svarar på frågor i slutet. Det största, äldsta och mest prestigetyngda namnet, en vit man, leder frågestunden. En av de våra som på de flesta fronter är raka motsatsen tar då till orda, begär fördjupning och nyansering av perspektiv. Ihärdigheten befriar en dialog. Det sprakar till och blir rörligt och engagerat i seminarierummet, som om Coetzees kalla förtrollning brutits.

Lite stolta och förnöjda tar vi oss ut till den bländande solen och sprider oss över olika arenor. Vi lyckas samlas fulltaliga en sista gång på University of Cape Towns gigantiska campus, under pelarna som bär upp Sarah Baartmann Hall. Det är doktorandseminarier som ska bestå

och doktoranderna ska presentera sina projekt för varandra. Spänningar och oroligheter dallrar runt omkring. Under lunchen bevittnar vi studentdemonstrationerna som pågår. Sydafrika har gått till Palestinas försvar och anklagar öppet Israel för folkmord, samtidigt som antisemitismen fördöms. University of Cape Town röstar fram en offentlig skrivelse när vi är här, för att särskilt protestera mot förstörelsen av ett palestinskt utbildningssystem och att akademiker och professorer mördas.

I sammanhanget, i Sydafrika, i världen, för oss från Sverige, upplevs det helt riktigt att poeten och akademikern Refaat Alareer reciteras i rummet: "Om jag måste dö / Låt det föda hopp / Låt det bli en saga". Dikten spreds när Alareer med familj dog på grund av kriget i Gaza. I ögonblicket av samhörighet och solidaritet lär doktoranderna ut ordet "bothofatsa" till oss. Det är ett begrepp på sesothospråket för att understryka behovet av "att förmänskliga", att göra oss angelägna för varandra. Vi tar med oss det hem, liksom en ödmjukhet inför alla berättelser som delgivits genom de individer, grupper och kulturer vi fått förmånen att få tillträde till. Lärdomarna ligger där någonstans och skvalpar i ett råmaterial av insikter och intryck.

YLVA LINDBERG

Ylva Lindberg är professor i pedagogik med inriktning mot språk och litteratur vid Högskolan i Jönköping. Hon leder den nationella forskarskolan CuEEd-LL som är finansierad av Vetenskapsrådet 2022–2026.

* Not

För mer info om forskarskolan, se: www.ju.se/center/cueed-ll.html.

Forskar skolan CuEEd-LL fr v till h: Magnus Persson, Ylva Lindberg, Terese Kerstinsdotter, Charlotta Olvegård, Alexander Brauer, Logamurthie (Logan) Athimoolam, Marie Rydenvald, Tesfaye Ayele, Björn Hagström, Scarlett Mannish, Nicolas Femia, Nokhanyo Mdzanga, Anna Nordenstam, Nkosinathi Mzuzu och Linus Salö.